

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ І ЗАДАЧІ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Пожуєв В.І. (м. Запоріжжя)

Анотації

В статті дається аналіз становлення і розвитку інформаційного суспільства в Україні, передумови формування сучасної інформаційно-комунікаційної інфраструктури, визначення стратегічних цілей і пріоритетів переходу України до інформаційного суспільства, аналіз концепції інформаційного суспільства як стратегічного напрямку входження України до розвинутих держав світу; проблеми формування інформаційного суспільства в Україні.

The article analyzes the formation and development of information society in Ukraine, prerequisites for the formation of modern information and communications infrastructure, identifying strategic objectives and priorities of Ukraine's transition to an information society, information society concept analysis as the strategic direction of Ukraine's accession to the developed countries in the world, problems of the information society Ukraine.

Ключові слова

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ, ІНФОРМАЦІЯ, ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО, РИСИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА, ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР, ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА, КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА, ВІДКРИТЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО

Вступ

Сьогодні усвідомлені головні передумови і реальні шляхи формування і розвитку інформаційного суспільства в Україні. Цей процес має глобальний характер і неминуче входження нашої країни в інформаційну спільноту. Використання матеріальних і духовних благ інформаційної цивілізації може забезпечити населенню України гідне життя, економічне процвітання і необхідні умови для вільного розвитку особистості. Україна повинна увійти в сім'ю технологічно та економічно розвинутих країн на правах повноцінного учасника світового цивілізаційного розвитку із збереженням політичної незалежності, національної самобутності і культурних традицій, із розвинутим громадянським суспільством і правовою державою. Можна очікувати, що основні риси і ознаки інформаційного суспільства будуть сформовані в Україні при стабільних соціально-політичних умовах та глибоких економічних перетвореннях у першій чверті XXI століття.

Мета статті:

- проаналізувати характерні риси і ознаки інформаційного суспільства;
- обґрунтувати шляхи і напрями переходу України до інформаційного суспільства;
- визначити стратегічні цілі і задачі переходу України до інформаційного суспільства;
- дати порівняльний аналіз формування інформаційного суспільства у розвинутих країнах світу;
- проаналізувати проблеми інформаційного суспільства в умовах глобалізації.

Обговорення проблеми

До характерних ознак і рис інформаційного суспільства слід віднести: 1) формування єдиного інформаційно-комунікаційного простору України як частини світового інформаційного простору, повноправна участь України у процесах інформаційної та економічної інтеграції регіонів, країн і народів; 2) становлення і в наступному домінування в економіці нових технологічних укладів, які базуються на масовому використанні перспективних інформаційних технологій, засобів обчислювальної техніки і телекомунікацій; 3) створення і розвиток ринку інформації та знання як факторів виробництва у доповнення до ринків природних ресурсів, праці і капіталу, перехід інформаційних ресурсів суспільства у реальні ресурси соціально-економічного розвитку, фактичне задоволення потреб суспільства в інформаційних **продуктах і послугах**; 4) зростання ролі інформаційно-комунікаційної інфраструктури у системі суспільного виробництва; 5) підвищення рівня освіти, науково-технічного і культурного розвитку за рахунок розширення можливостей систем інформаційного обміну на міжнародному, національному та регіональному рівнях і, відповідно, підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як найважливіших характеристик послуг праці; 6) створення ефективної системи забезпечення прав громадян та соціальних інститутів на вільне отримання, розповсюдження і використання інформації як найважливішої умови демократичного розвитку.

Необхідність переходу до інформаційного суспільства тісно пов'язана із зміною характеру впливу науково-технічного прогресу на життя людей. У кінці ХХ століття швидкість зміни технологічних укладів у виробництві, технологіях надання продукції і послуг та управління цими процесами істотно збільшилася. При цьому кардинально змінюється образ життя більшої частини населення, соціально-психологічна модель поведінки людей і суспільства в цілому. Одним із найважливіших показників зміни образу життя у другій половині ХХ століття являється розвиток та використання нових інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах

соціального життя і діяльності, рівень виробництва і споживання суспільством інформаційних продуктів і послуг. Тому очевидним є відношення до інформації і розширення можливостей отримання і застосування інформації для посилення людського потенціалу і його розвитку у багатьох напрямках. Все вище перераховане визначає виникнення і необхідність вирішення **суспільно значущої задачі** – створення соціально-психологічної моделі поведінки члена інформаційного суспільства, виявлення «точок» і методів впливів, які забезпечують нормальну адаптацію і комфортне існування людини в умовах інформаційного суспільства, зменшать суперечності між поколіннями. В Україні за останні 7-10 сформувалися такі фактори соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку, які слід розглядати як передумови переходу до інформаційного суспільства. До таких передумов слід віднести: 1) інформація стає суспільним ресурсом, масштаби її використання стали сумісними з традиційними (енергія, сировина тощо) ресурсами; 2) слід говорити про те, що в Україні сформувався і успішно розвивається вітчизняний ринок телекомунікацій, інформаційних технологій, продуктів і послуг; 3) в цілому в країні, незважаючи на економічне падіння виробництва, зростає парк ЕОМ, прискореними темпами здійснюється розвиток систем і засобів телекомунікації; збільшується кількість корпоративних інформаційних систем і безперервно збільшується число абонентів світових відкритих мереж; інтенсивно розширюється національна мережа зв'язку, що використовує супутникові канали; 4) в значній мірі інформатизовані більшість галузей господарства, банківська сфера і сфера державного управління; 5) сьогодні Україна являється частиною світової політичної та економічної спільноти у такій мірі, в якій вона ніколи не була в минулому; 6) сформована і функціонує державна структура, відповідальна за створення інформаційно-технологічного базису забезпечення процесів переходу.

До стратегічних цілей і задач переходу України до інформаційного суспільства слід віднести визначення шляхів українського шляху переходу (чи побудови) інформаційного суспільства, основних умов, принципів і пріоритетів державної інформаційної політики, що забезпечують їх реалізацію, а для цього слід сформулювати політичні, соціально-економічні, культурні і техніко-технологічні передумови цього переходу і обґрунтувати шляхи української моделі інформаційного суспільства. Базовими положеннями концепції інформаційного суспільства **являються:**

- Стратегічною метою переходу до інформаційного суспільства являється створення інформаційно-комунікаційного середовища суспільства та інтеграція України у світову інформаційну спільноту, що повинно забезпечити істотне підвищення якості життя населення і соціально-політичну стабільність суспільства і держави.

- У найближчу перспективу перехід до інформаційного суспільства повинен розглядатися як необхідна умова **виходу країни** із економічної кризи, як інструмент подолання труднощів соціального, політичного і духовного життя, як фактор інтеграції суспільної свідомості навколо гуманістичних цінностей і національно-культурних традицій України, як інструмент укріплення держави і соціально-економічного вирівнювання рівнів життя у регіонах України.

- Перехід до інформаційного суспільства повністю відповідає концепції стійкого розвитку – формуванню економік, що базується на знаннях, а не споживанні природних ресурсів, скорочення **відходів** виробництва, вирішенню екологічних проблем, залучення до благ техногенної цивілізації.

- Держава відіграє провідну роль у забезпеченні переходу до інформаційного суспільства за рахунок: координації діяльності різних учасників цього процесу; розвитку інститутів демократії на всій території країни, забезпечення, всіма можливими правовими заходами, збереження прав громадян в умовах інформаційного суспільства і формування відкритого інформаційного суспільства.

- Збереження в своїх руках політичних економічних і правових механізмів регламентованих «правила гри» для учасників цього процесу; для процесу створення адекватної **новим умовам** законодавчої і нормативно-правової баз, форми методів адміністративного регулювання, що сприяють притоку інвестицій і розвитку справедливої конкуренції; залучення до активної участі у процесі переходу приватного сектору економіки; надання свободи вибору напрямків діяльності підприємницьким структурам, зацікавленим у розвитку виробництва і вітчизняного ринку інформаційно-комунікаційних засобів, продуктів і послуг; в умовах відсутності у держави фінансових важелів, здатних забезпечити процеси переходу до інформаційного суспільства, основними засобами державного регулювання і контролю за процесами переходу залишаються законодавча і нормативно-правова бази, що регулюють інформаційне відношення у суспільстві.

- На початковому етапі створення соціально-значущих інформаційно-комунікаційних систем і комплексів (у сферах працевлаштування, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення тощо). При цьому передбачається, що значні фінансові ресурси будуть поступати від населення у вигляді інформаційних і комунікаційних послуг і послуг зв'язку, що будуть надаватися населенню.

Держава виступає каталізатором змін, що відбуваються, в інтересах суспільства і людини.

З цією метою вона:

- веде боротьбу з монополізмом і здійснює контроль за концентрацією власності в ЗМІ і телекомунікаційному бізнесі;

- юридично і технологічно забезпечує права на доступ до інформації та **інформаційних ресурсів** для всього населення, а також охорону персональних даних, гарантує громадянам набір інформаційних послуг, що постійно розширюються для всього населення (телефонний зв'язок, електронна пошта, мультимедійна освіта тощо);

- гарантує свободу слова незалежно від технологічного середовища розповсюдження інформації;

- приймає заходи по укріпленню багатонаціональної культури, державної та інших національних мов, протистоїть інформаційно-культурній експансії інших країн, що здійснюються через ЗМІ та відкриті інформаційні мережі, сприяє збереженню мовної і культурної самобутності, виробляє державну політику розвитку української частини Інтернету;

- здійснює цілеспрямоване використання інформаційних та телекомунікаційних технологій для розширення діалогу влади і громадян;

- держава забезпечує доступ до суспільної інформації. Інформація повинна бути відкрита для всіх і надаватися постійно з гарантією достовірності і повноти.

Процес переходу України до інформаційного суспільства повинен бути тісно пов'язаний з розвитком світової інформаційної спільноти. Повинна бути забезпечена активно участь України в міжнародному розподілі праці на світовому ринку інформаційно-комунікаційних засобів, **продуктів і послуг**, в розробці міжнародних стандартів і правових засад у цій сфері, у реалізації міжнародних проектів і програм інформатизації. Необхідна співпраця з міжнародними організаціями, перш за все, Радою Європи, при формуванні ринків аудивізуальної і ділової інформації, розвитку ринку телекомунікацій.

Не слід не відповідати на нові виклики міжнародної, національної, суспільної та особистої безпеки, що породжуються рухом до інформаційного суспільства. Мова йде про підготовку та прийняття широкомасштабних міжнародно-правових угод, що ставлять під контроль виробництво і розповсюдження інформаційних технологій в якості знаряддя, про координацію діяльності у сфері боротьби з інформаційним тероризмом і комп'ютерними злочинами, про дієві заходи захисту інформаційних ресурсів, які складають національне багатство, інтелектуальну власність і авторські права на матеріали, що розповсюджуються по світовим відкритим мережам.

Реалізація процесу переходу до інформаційного суспільства повинна враховувати накопичений вітчизняний і зарубіжний досвід програмно-цільових методів організації робіт. Стратегія переходу, як і можливі програми її реалізації повинні мати інтегрований характер, об'єднати різні відомчі і комерційні проекти. Стратегія повинна мати

надвідомчий загальнодержавний статус, що забезпечує можливість координації зусиль усіх учасників процесу переходу.

• **Необхідно зміщення центру ваги процесів переходу зі столиці на периферію** у процесах інформатизації по всіх напрямках і створенню умов на місцях для переходу до інформаційного суспільства.

• Стратегія переходу до інформаційного суспільства потребує широкої психологічної і пропагандистської підтримки в суспільній думці. Її основні положення і програмні заходи повинні роз'яснюватися, необхідність руху до інформаційного суспільства.

• Основні напрямки процесу переходу пов'язані зі створенням розвинутого інформаційного середовища суспільства, що розглядається як сукупність техніко-технологічних, соціально-політичних, економічних і соціально-культурних компонентів, факторів і умов, при яких інформація і знання стають реальними та ефективними, ресурсом соціально-економічного і духовного розвитку України.

• Для формування розвинутого інформаційного середовища суспільства повинні розглядатися рішення, пов'язані з:

• розвитком і модернізацією існуючої техніко-технологічної бази переходу – інформаційно-комунікаційної інфраструктури, інформаційно-комунікаційних технологій і засобів їх реалізації, індустрії виробництва і розповсюдження інформаційних продуктів і послуг;

• розробкою і реалізацією комплексу заходів по політичному, економічному і соціально-культурному забезпеченню процесів переходу до інформаційного суспільства.

• перехід до інформаційного суспільства – це тривалий процес послідовного наближення до деякого середньосвітового рівня, який може бути оцінений змінами (прирошенням) системи індикаторів на макро- і мікрорівнях, що характеризують динаміку розвитку тих чи інших складових інформаційного середовища.

Особливості і можливі шляхи переходу України до інформаційного простору:

• Український шлях до інформаційного суспільства визначається, як і для інших держав, її сучасними політичними, соціально-економічними та соціально-культурними особливостями. До таких особливостей слід віднести:

• нестабільність політичного та економічного положення в країні, яка не дозволяє державі швидко та ефективно вирішувати економічні та організаційні проблеми забезпечення переходу до інформаційного суспільства, розрахованого на тривалу перспективу;

• **зростаючий рівень регіоналізації країни, пониження рівня і можливостей централізованого управління, зростання міри**

впливу, у тому числі фінансового, місцевих органів влади на протікання процесу інформатизації;

- відсутність вільних інвестицій для фінансування програм та проектів, що реалізують стратегію переходу до інформаційного суспільства, істотне падіння об'ємів виробництва і перш за все у високотехнологічних галузях, загальне падіння в економічній діяльності і значне пониження рівня життя населення;

- пониження потреби в інформації у державному секторі економіки і зростання інформаційних потреб населення суспільства в цілому **в суспільно значущій економічній і соціальній інформації**, у тому числі інформації державних та недержавних організацій;

- недостатньо високий (у порівнянні з розвинутими країнами) **розвиток** інформаційно-комунікаційної інфраструктури і промислового виробництва інформаційних засобів, продуктів і послуг, відсутність інформаційно-комунікаційної інфраструктури і промислового виробництва інформаційних засобів, продуктів і послуг, відсутність у держави засобів для їх модернізації та розширення;

- слабе проведення ринкових реформ в економіці країни в цілому і динамічного розвитку українського ринку інформаційних та телекомунікаційних засобів, технологій, продуктів і послуг;

- достатньо високий рівень монополізації засобів масової інформації, слабка підконтрольність суспільством **системи** формування суспільної свідомості;

- випереджаюче, порівняно з темпами минулих років, створення різних систем зв'язку каналів передачі інформації, комунікаційних комплексів, засобів зв'язку тощо та індустрії надання інформаційних послуг;

- наявність в основному високого наукового, освітянського і культурного потенціалу населення України;

- порівняно дешева інтелектуальна робоча сила, яка ще здатна ставити і вирішувати складні науково-технічні проблеми, рушійною частиною якої у великій мірі являється ентузіазм.

Розглянуті вище політичні та соціально-економічні умови, в яких буде відбуватися перехід до інформаційного суспільства в Україні ще на протязі 10-15 років, істотно відрізняються від умов, **характерних** для розвинутих країн, які кардинально відрізняються від умов, характерних для розвинутих країн, і, отже, потребують визначення шляху, властивого для України, яка має враховувати накопичений досвід розвинутих країн світу. Цей досвід свідчить про те, що кожна країна повинна рухатися до інформаційного суспільства своїм шляхом від початкового етапу і визначатися політичними, соціально-економічними і культурними умовами.

У США, ЄС, Японії розвивається ефективно функціонуюча ринкова економіка, що забезпечує постійне зростання інформаційних потреб і платоспроможного попиту на інформаційні послуги і

продукти, сформований сильний середній клас, що є основним споживачем інформаційних послуг. Економіка цих країн володіє вільними засобами для підтримки процесів інформатизації та розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури, існують державні стратегії і програми побудови у цих країнах інформаційного суспільства, практично закінчені процеси переструктуризації промислового виробництва і переходу від ресурсоємного до наукоємного (сировина, енергія, праця); рівень інформатизації систем управління різного рівня і належності (державні, комерційні, муніципальні тощо) достатньо високий; розвинута інфраструктура виробництва і надання населенню інформаційних продуктів і послуг, **має місце високий рівень** інформаційної культури населення, сформована система комп'ютеризації освіти, використання мережі Інтернет. В Україні – одна з самих найкращих систем освіти, не повністю втрачений науковий потенціал у сфері інформатики, мають місце цікаві теоретичні розробки світового рівня; Україна володіє високою культурною спадковістю і сучасною самобутньою багатонаціональною культурою, що відкриває великі можливості наповнювати українським змістом інформаційні продукти і послуги, що надаються населенню; розвиток українських телекомунікацій всіх видів відбувається випереджаючими темпами у порівнянні з іншими сферами економічної діяльності, що дозволяє розраховувати на успішне формування інфраструктури надання населенню інформаційних та комунікаційних послуг. Перехід до інформаційного суспільства у будь-якій країні – це процес, що вимагає великих матеріальних витрат на формування і розвиток інформаційного середовища, розвиток індустрії інформаційних послуг і «доведення» їх до кожного члена суспільства.

Сьогодні, наприклад, США вклали і продовжують вкладати у розвиток цієї індустрії до 10% свого ВВП, але і отримують за рахунок цього 25% свого ВВП. Приблизно такі ж об'єми є характерними і для інших розвинутих країн світу. Із вище приведених характеристик розвитку інформатизації у передових країнах світу слід **сформувати два варіанти** переходу України до інформаційного суспільства, які також використовує і Росія. **Перший варіант - повторення того шляху**, який вже пройдений тими чи іншими країнами світу, в основному європейськими, який вимагає значних капіталовкладень, і є достатньо коротким у часових вимірах (не більше 7-10 виходу на середньоєвропейський рівень інформатизації при умовах 2-3% темпу економічного зростання). Швидкість просування згідно з таким варіантом може забезпечуватися виділеними засобами (не менше 5-7% ВВП). Крім того, цей шлях буде вимагати істотної зміни українського менталітету і переорієнтації української **свідомості** на цілі, пріоритети і напрями розвитку, властивого американському чи європейському образу життя. **Другий варіант** – знаходження шляху,

орієнтованого на українські критерії і характеристики якості життя, соціально-культурні особливості, які вимагають у сучасних соціально-економічних умовах лише мінімальних капіталовкладень держави недостатньо.

Цей шлях нетрадиційний, неапробований, проте він потребує хоча б мінімальних темпів економічного зростання, політичної стабільності у суспільстві і політичної волі виконавчої і законодавчої влади, яка поставила задачу переходу до інформаційного суспільства як задачу самого високого пріоритету. Для реалізації першого шляху необхідно отримати основні об'єми інвестицій із зарубіжних джерел, вітчизняних комерційних структур чи населення, проте обидва варіанти нереальні сьогодні, так як гроші ніхто не дасть і «вироснути» конкурента за власні гроші ніхто не буде. Отримати засоби від власних комерційних структур і населення в найближчі роки не уявляється можливим, так як для цього необхідні суттєво високий рівень розвитку цих структур, помітне пожвавлення ринкових перетворень і підвищення якості життя населення. Отже, характерним **для українського шляху** є другий варіант інформатизації, основою якого являються:

- інформатизація всієї системи загальної і спеціальної освіти – від дитячого садочка до закінчення вищої школи і отримання інших форм підготовки і перепідготовки спеціалістів; підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як найважливіших характеристик людського потенціалу;

- формування і розвиток індустрії інформаційних та комунікаційних послуг, у тому числі домашньої **комп'ютеризації**, орієнтованої на масового споживача;

- забезпечення сфери інформаційних послуг духовним змістом, детермінованим національним культурно-історичним менталітетом і традиціями, у тому числі організації україномовного сектора в Інтернеті.

Розширення цих масштабів, історичних для України, та задач буде означати реальне перетворення інформації і знань у дійсний ресурс соціально-економічного і духовного розвитку, що буде також означати укріплення основ громадянського суспільства, реальне забезпечення прав отримання, розповсюдження і використання інформації, розширення можливостей саморозвитку особистості. В кінці кінців Україна може вступити як носій специфічної моделі цивілізованого розвитку, яка зможе корегувати і західний еталон. Історична спадковість, національна ідентичність, відновлення **моральної свідомості**, утворення єдиного духовного простору країни – ось такі основні особливості шляху України до інформаційного суспільства. **Рух України по цьому шляху**, особливо на перших етапах, потребує широкої суспільної підтримки, глибокого усвідомлення цілей переходу до інформаційного суспільства -

політичних, економічних, соціальних і культурних переваг, які надають населенню інформаційні послуги. Для цієї підтримки повинні бути скоординовані зусилля багатьох спеціалістів – **технократів і гуманітаріїв** по формуванню громадянина інформаційного суспільства та моделі його життєдіяльності. Ця підтримка повинна отримати саме широке пропагандистське забезпечення у всіх друкованих та електронних ЗМІ. Інформатизація системи загальної освіти, що орієнтована на виховання нового покоління, що відповідає по своєму рівню розвитку і образу життя умовам інформаційного суспільства – основна задача переходу до інформаційного суспільства в Україні. Вирішення цієї проблеми потребує тривалого часу, не менше 10-15 років, на протязі яких може бути розроблена і реалізована нова концепція інформаційного суспільства. Формування і розвиток індустрії інформаційних і комунікаційних послуг, зорієнтоване на споживача, є однією з основних задач розвитку інформаційного середовища суспільства, що забезпечує зацікавленість населення у використанні інформації як ресурсу суспільного та індивідуального використання.

Вирішення даної задачі дозволить:

- безпосередньо довести характерні риси інформаційного суспільства до кожної людини і вивести його на більш широкий рівень інформаційної культури і комп'ютерної грамотності;
- забезпечити розвиток найбільш динамічного сектору ринку інформаційних і комунікаційних засобів, інформаційних продуктів та послуг;
- забезпечити підтримку вітчизняних виробників та інформаційних **продуктів і послуг та зайняти ними сектор ринку;**
- вирішити ряд складних проблем соціального характеру - телеробота, медичинська допомога на дому, організація вільного часу, інформаційно-культурне обслуговування, у тому числі інвалідів тощо.

Забезпечення сфери інформаційних послуг духовним змістом, що відповідає українським культурно-історичним умовам, є політичною задачею, вирішення якої повинно забезпечити передачу новому поколінню всієї багатоманітності української культури, виховання молоді в дусі національних духовних традицій, цінностей та ідеалів, максимально зменшити негативний вплив на молодих людей експансії західної культури.

Вказані вище стратегічні напрями переходу повинні бути зорієнтовані на формування таких ціннісних та поведінських стереотипів населення, які відповідають, з однієї сторони, культурно-історичним традиціям України, а з іншої – високим вимогам цивілізаційного розвитку у XXI столітті. Саме рух по даному шляху дозволить створити нові види діяльності, сформувати нові типи соціальних відносин, посилити інтелектуальний, творчий потенціал людини, залучити до світових культурних цінностей. Це особливо

важливо для перемоги ідеалів духовності і моральності в інформаційному просторі сучасної культури, яка роздирається конкурентною боротьбою. Завдяки глобалізації аудіовізуальних засобів масової інформації, комп'ютерних мереж, доступності інформаційних розваг виникає **глобальна мода**, яка інтенсивно формує нові моделі і норми поведінки, особливо у середовищі молоді. Важливо подолати їх нав'язування і дати можливість невеликим спільнотам чи національним утворенням розвивати свою культуру, зберігати мову, формувати почуття духовної єдності. Застосування нових інформаційних і телекомунікаційних технологій породжує нові форми робочих відносин як у сфері бізнесу, так і у сфері індивідуальної праці. Ці нові відносини слід назвати мережева культура чи телеробота, які незважаючи на зростання інформаційного тиску на людину, допомагають технологічно і психологічно вирішити головну задачу – підвищення ефективності будь-якої діяльності. **Застосування інформаційних і телекомунікаційних технологій у системі освіти і у сфері індивідуального споживання інформаційних продуктів та послуг істотно підвищує рівень загальної і професійної освіти, повинно посприяти одержати престижну і більш високооплачувану роботу, формувати свій власний культурний облік, проведення вільного часу, в максимальній мірі розгорнути свої власні здібності, направлені на саморозвиток особистості.** Дистанційна освіта на основі сучасних інформаційних технологій являється для багатьох країн, і для України також, єдиним шансом підготувати людей до життя і роботи в інформаційному світі XXI століття.

Основні напрями реалізації передбачуваного шляху переходу до інформаційного суспільства повинні охоплювати дві головні складові інформаційного середовища суспільства: 1) створення і розвиток техніко-технологічної бази реалізації обраного шляху; 2) розробка і реалізація політичних, соціальних, економічних, правових, організаційних та культурних рішень, які забезпечують рух згідно з обраним курсом. Обидва ці напрями слід розглядати в якості основних об'єктів державної інформаційної політики забезпечення переходу до інформаційного суспільства. Ці напрями **базуються** на основі визначення пріоритетів і часових горизонтів розвитку, елементів, які в нього входять, врахування тенденцій їх еволюції у розвинутих країнах, оцінки висхідного рівня (існуючого стану). Основну увагу слід приділяти реальним економічним, організаційним і правовим передумовам, які формуються в Україні відносно руху України до інформаційного суспільства.

1. В техніко-технологічному плані основну увагу слід зосередити на: формуванні і розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури суспільства, забезпеченню реалізації процесів створення, збереження, розповсюдження та використання інформації і забезпечення доступу до неї широких верств населення

(національних та корпоративних інформаційних та телекомунікаційних мереж і систем, українських ланок світових відкритих мереж, мереж зв'язку; **центрів оброблення інформації** різноманітного призначення тощо); удосконалення і розвиток системи національних інформаційних ресурсів і технологій доступу до них (баз і банків даних, архівів, бібліотек); удосконалення і розвиток обчислювальних ресурсів (домашні комп'ютери, системне і прикладне програмне забезпечення, система сервісного обслуговування тощо);

- **Удосконалення і розвиток телекомунікаційних ресурсів** (лінії і канали зв'язку всіх видів, комунікаційна техніка, комплекси передаючих систем і обладнань, комп'ютерний телефонний зв'язок); створення і розвиток нових інформаційних, комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, що забезпечують реалізацію процесу збирання, накопичення, передачі інформації, її цілісності, доступності і конфіденційності);

- **Удосконалення і розвиток технічної бази і технологій засобів масової інформації** (комп'ютерна техніка для електронних і друкованих видань, радіо і ТВ студій, приймально-передавальні обладнання тощо);

2. До політичного, соціально-економічного та соціально-культурного напрямку входять наступні компоненти:

- формування і розвиток єдиного інформаційно-культурного простору як необхідної умови політичного і духовного об'єднання населення України і входження країни у світовий інформаційний простір як рівноправного партнера, розширення світової наукової і культурної співпраці;

- удосконалення і розвиток системи інформаційного законодавства і механізмів його реалізації;

▪ удосконалення і розвиток системи розповсюдження масової інформації і формування суспільно-політичного клімату у країні, благо приємного для переходу до інформаційного суспільства;

▪ удосконалення і розвиток системи забезпечення особистої і суспільної безпеки в інформаційній сфері, подолання загроз використання нових інформаційних технологій **як знаряддя** інформаційного тероризму та інформаційного криміналу;

▪ укріплення і розвиток економічного потенціалу процесів формування інформаційного суспільства (державна підтримка вітчизняних споживачів засобів інформатизації, інформаційних продуктів і послуг);

▪ комплекс заходів щодо економічного регулювання ринку інформаційних технологій продуктів і послуг, у тому числі у сфері податкової, кредитно-фінансової політики;

▪ формування розвинутих інформаційних потреб та інформаційної культури населення і стимулювання платоспроможного попиту на інформаційні продукти і послуги;

- державна підтримка виробників і споживачів інформаційних технологій, продуктів і послуг для соціально значущих програм (сфера праці і зайнятості, вищої і середньої освіти, дошкільної освіти, міграції населення, культури, побуту, вільного часу тощо);
- розвиток масової **домашньої комп'ютеризації**;
- державна підтримка систем масової підготовки і перепідготовки кадрів для роботи в інформаційних і комунікаційних системах нового покоління.

3. Програмні рішення і заходи в обох напрямках тісно взаємопов'язані. Сумісна їх реалізація (політичні і правові заходи, економічні і технологічні рішення).

4. Програмні рішення і заходи потребують міжвідомчих комплексних програм, підпрограм і проектів, а також комерційних проектів, наприклад, по забезпеченню безпеки, розвитку української частини Інтернету, інформаційно-технологічної підтримки системи освіти, комунікаційних систем і мереж для населення тощо. Виокремлення другого напрямку в цілісну компоненту уявляється необхідним, так як реалізація Концепції тільки за рахунок техніко-технологічних проектів при доповненні їх окремими організаційно-правовими та економічними механізмами, як свідчить весь попередній досвід виконання програм інформатизації, не приводить до успіху.

5. Оцінка результатів руху до інформаційного суспільства, досягнутих на окремих етапах переходу до інформаційного суспільства, будується на основі моніторингу розвитку інформаційного середовища за допомогою різних показників. Деякі із них носять оціночний характер, інші отримують у процесі обробки статистичних даних. Самі загальні показники співвідносяться з параметрами соціально-економічного розвитку (показники ВВП на душу населення, частка витрат на освіту в державному бюджеті, параметри сукупного платоспроможного попиту на інформаційні продукти та послуги, розміри інвестицій у високотехнологічні галузі, відсоток зайнятих у сфері оброблення інформації та інформаційно-обчислювального обслуговування). Інша група показників характеризує розвиток безпосередньо технологічного базису інформаційного суспільства та його окремих складових. Наприклад, можуть використовуватися динаміка росту числа користувачів Інтернету, кількість україномовних сайтів і Інтернеті, ємність інформаційного ринку. Для цих же цілей слід використовувати статистичні дані щодо кількості і типів баз даних, щодо кількості діючих бібліотек, культурно-інформаційних та освітніх центрів, оснащених комп'ютерною технікою, кількістю абонентів цих бібліотек та центрів, в тому числі у віддалених регіонах, кількості і типів каналів зв'язку, що використовуються, кількості і типів телекомунікаційних мереж і підключених до них терміналів по країні в цілому, регіонам, областям, організаціям і підприємствам, формам власності. Позитивна динаміка цих індикаторів за рік чи декілька років

у середньому на 10-20% буде свідчити про постійний розвиток технологічного базису інформаційного середовища. Повинні бути також оцінені масштаби і глибина споживання інформаційних та комунікаційних технологій, інформаційних продуктів та послуг у різних сферах суспільного життя: у сфері праці і зайнятості, організації побуту і вільного часу. Взяті разом ці показники та індикатори будуть характеризувати послідовне просування країни по обраному шляху до інформаційного суспільства.

3. Першочергові задачі державної політики забезпечення переходу до інформаційного суспільства. Для всіх основних напрямів переходу до інформаційного суспільства важливим є вирішення наступних першочергових задач державної політики:

- Формування загальнодержавної Програми переходу України до інформаційного суспільства високого статусу і пріоритету. Програма повинна мати «рамковий» характер та інтегрувати у себе всі інші програми та проекти інформатизації.

- Розробка Концепції **нормативно-правового забезпечення, яка являється основою державного впливу на цей процес. Концепція повинна визначати основні напрями і задачі** удосконалення існуючої системи інформаційного законодавства, у тому числі авторського і суміжних прав та охорони інтелектуальної власності.

▪ Пріоритетний розвиток існуючих і створення нових спеціалізованих мережевих структур і технологій, побудованих на основі міжнародних стандартів.

▪ Організація і розгортання широкої суспільно-політичної пропагандистської підтримки процесу переходу.

- У сфері освіти повинні бути вирішені наступні задачі:

- вибір адекватних освітнім технологіям та навчальним процесам сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (комп'ютерні програми, супутникове і кабельне телебачення, засоби мультимедіа).

- створення спеціалізованих загальнодоступних інформаційних ресурсів (бази і банки даних, електронні бібліотеки), орієнтовані на вирішення загальноосвітніх задач, у тому числі безприбуткових.

- створення мережі спеціалізованих загальноосвітніх центрів регіонального і міського підпорядкування, а також центрів підготовки і перепідготовки викладачів і вчителів, оснащених сучасними засобами інформатизації.

4. У сфері формування і розвитку індустрії інформаційних та комунікаційних послуг, у тому числі домашньої комп'ютеризації, орієнтованої на масового споживача повинні бути вирішені наступні задачі:

- розробка дешевих спеціалізованих приладів для мережевої взаємодії користувачів з інформаційними системами,

загальнодоступних терміналів інформаційно-довідникових і консультативних систем соціального призначення.

- розробка систем програмно-змістовної і сервісної підтримки домашньої комп'ютеризації.

- створення економічних умов, які полегшують інтеграцію державних і недержавних структур у засвоєнні і розвитку ринку інформаційних і комунікаційних послуг для населення.

5. У сфері забезпечення сфери інформаційних послуг духовним змістом, що відповідає українським культурно-історичним традиціям, повинні вирішувати наступні задачі:

- розробка дешевих засобів комп'ютеризації, масових бібліотек, музеїв, архівів та інших установ культури, розробка і широке впровадження засобів електронної поліграфії у практику книгодрукування і масового друку.

- створення загальнодоступних баз і банків даних у сфері гуманітаризації і соціальних наук.

- створення широкої мережі культурно-інформаційних та інформаційно-розважальних центрів у регіонах, у великих і містах, у тому числі і у країнах близького зарубіжжя.

- створення і розвиток україномовного сектору в Інтернеті, технологічна підтримка сайтів культурно-інформаційних центрів.

Висновки

Національна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні базується на засадах: пріоритетності національно-технічного та інноваційного розвитку держави; формування необхідних для цього законодавчих і сприятливих економічних умов; загальнодоступної інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів та забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та **інформаційно-комунікативних технологій**; сприяння збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг, забезпеченню створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів; поліпшення кадрового потенціалу; посилення мотивації щодо використання інформаційно-комунікативних технологій; широкого впровадження інформаційно-комунікативних технологій в науку, освіту, культуру, охорону здоров'я, охорону навколишнього середовища.

Така політика передбачає:

1. Перехід до пріоритетного науково-технічного та інноваційного розвитку: пріоритетність науково-технічного та інноваційного розвитку.

2. **Впровадження** інформаційно-комунікативних технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства та держави.

3. **Координація та консолідація** зусиль держави, бізнесу і суспільства щодо реалізації основних засад та завдань з розвитку інформаційного суспільства в Україні.

4. **Узгодження** загальнодержавних, галузевих, регіональних програм та бізнес-проектів у сфері розвитку і використання інформаційно-комунікаційних технологій.

5. **Удосконалення діяльності** органів державної влади, місцевого самоврядування щодо створення елементів інформаційної інфраструктури, зокрема при побудові корпоративно-аналітичних систем.

6. **Створення** електронних інформаційних ресурсів, які повинні використовуватися в інформаційному обміні.

7. **Впровадження механізмів** надання інформаційних послуг всіма органами державної влади та місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами, керівниками громадських організацій, підприємств, установ і організацій усіх форм власності.

8. **Надання державної підтримки** та стимулювання впровадження інформаційно-комунікативних технологій в освіту, науку, бізнес, виробництво, ринок цінних паперів, біржі (товарні, сільськогосподарські тощо).

9. **Залучення** до формування національної політики та розв'язання проблем розвитку інформаційного суспільства широкого кола фахівців із відповідних сфер (науковців, керівників, виробників, економістів, маркетологів, соціологів, викладачів тощо) і громадськості.

10. **Створення** цілісної системи законодавства з метою підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства, гармонізовану з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства, зокрема кодифікації інформаційного законодавства.

Перспективи подальших наукових досліджень:

- формування концепції інформаційного суспільства в умовах глобалізації;

- вивчення зарубіжного досвіду формування і розвитку інформаційного суспільства.

Джерела

1. Социально-экономические проблемы информационного общества/ Под ред. д.э.н., проф. Л.Г.Мельника.- сумы: ИТД «Университетская книга», 2005.- 430 с.

2. Уэбстер Ф. Теория информационного общества.- М.: Аспект Пресс, 2004.

3. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. – М.: Прогресс-Традиция, 2000.

4. Бек У. Что такое глобализация? – М.: Прогресс-Традиция, 2001.

5. Хантер Дж.Д., Йейтс Дж. Мир американских глобализаторов // Многоликая глобализация / Под ред. П.Бергера и С.Хантингтона.- М.: Аспект Пресс, 2004. - С.341-377.

6. Кастельс М. Галактика Интернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе. - Екатеринбург: У-Фактория, 2004.
7. Нейсбит Дж. Мегатренды. - М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2003.
8. Гор А. Атака на разум.- СПб- Амфора, 2008. - С. 123-125.
9. Нейсбит Дж. Высокая технология, глубокая гуманность: Технологии и наши поиски смысла.- М.: АСТ Транзиткнига, 2005.
10. Тоффлер Э. Революционное богатство. - М.: АСТ: АТ Москва: Профиздат, 2008.
11. Маклюэн М. Галактика Гуттенберга: Становление человека печатающего. - М.: Академический проект: Фонд»Мир», 2005.
12. Горкхаймер М. Критика инструментального разума. - К.: ППС-2002, 2006.
13. Масуда Й. Гіпотеза про генезис Homo intellegens / Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навч. посібник. - К.: Либідь, 1996.
14. Барлоу Дж.П. Декларация независимости кимберпространства // Информационное общество: СПб.-М.: «Издательство АСТ», 2004.- С.349-352.
15. Тапскотт Д. Электронно-цифровое общество. - М.: 2003. – 436 с.
16. Генон Р. Кризис современного мира // Избранные произведения. - М.: «Беловодье». 2004. - 304 с.
17. Дятлов С.А. Информационная парадигма социально-экономического развития // Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов. - СПб: Изд-во СПбУЭФ, 1995. - №3-4. - С.17-30.
18. Дятлов С.А. Предмет и метод теории информационной экономики // Экономическая теория на пороге XXI века. – М.: Юристъ, 1995. - С.497-519.
19. Дятлов С.А. Информационные основы экономических отношений // Гуманитарные науки. - СПб:ИСЭП РАН, 1998. - №2. - С.25-34.

Стаття надійшла 10.11.09 р.